

SUMARI

Pròleg.....	15
Prefaci	21
1. En algun lloc del Pirineu català prop de la frontera andorrana, març de 1943, cap al vespre, quan el sol s'ha amagat.....	27
2. Avançada la nit, dins una cabana al mig del no-res, Pirineu català, a mitjans del mes de març de 1943	33
3. Darrere uns pins, a tocar de l'inici del bosc, prop de la cabana de pastor, quan el sol ja treu el nas per l'horitzó	41
4. Cabana de pastors, sota el pic de Coma Pedrosa, a primera hora del matí.....	49
5. 13 de juny de 2019, prop de Rivert (Pallars Jussà), cap a mitja tarda.....	59
6. A primera hora de la nit, la Pobleta de Bellveí, a casa de la Bet.....	65
7. Al matí següent, després d'esmorzar	73
8. Al migdia, tot acabant de dinar amb les amigues al restaurant de l'hotel a Sort.....	79
9. Al dia següent cap al tard, camí de Lo Quiosc, prop de Tremp	87
10. Diumenge, 16 de juny, al migdia, llac de Filià, la Vall Fosca, prop d'Espui.....	93
11. Cap a les 19 hores, terrassa del Bar del Passeig. Tremp	97
12. Al cap d'un parell de dies, a casa de la Bet, Vall Fosca, cap al tard	107

13. Poble d'Espui, casa de la família del Pep, tot just es comença a fer fosc.....	115
14. Un parell de dies després, la Pobla de Segur, cap al migdia.....	121
15. Un parell de dies després, prop d'Esterri d'Àneu, abans d'enfilars el camí cap a Montgarri.....	125
16. Cap al tard, tot just tornant cap a la Vall Fosca, seguint la carretera de Gerri de la Sal, prop de Peramea	135
17. Al dia següent, cap al migdia, a casa de la Bet, Vall Fosca	145
18. Casa de la Bet, sobretaula, cap a mitja tarda.....	151
19. Dissabte a mig matí, la Pobla de Segur, prop del riu Noguera Pallaresa, tot esperant la baixada de raïes i raïers	157
20. Deu dies abans, port de Haifa, estat d'Israel, cap al migdia.....	163
21. Casa de la Leah, Haifa (Israel), cap al migdia ...	169
22. Llavorsí, cap a mitja tarda, març de 1943, a cal Sastre.....	175
23. Dimarts, mes de juliol a mig matí, centre comercial Illa Carlemany, en una cafeteria.....	179
24. Camí del despatx de Màrio Fornons, a l'avinguda Meritxell, cinc minuts abans de l'hora prevista per a l'entrevista.....	187
25. Xalet de la Massana, cap a mitja tarda	199
26. A primera hora de la tarda d'aquell dimecres del mes de juliol, a Sant Serni de Tavèrnoles, Anserall, prop de la Seu d'Urgell	207
27. La Pobla de Segur, al cap d'un parell de dies, a mig matí	215
28. Quan es fa fosc, a la Pobleta de Bellveí, casa de la Bet.....	225
29. A primera hora del matí, a casa de la Bet, Pobleta de Bellveí	231
30. Camí de la Vall d'Aran, al dia següent a mig matí	245
31. Salardú, hotel Casa Vicenç, cap al migdia	253

32. Salardú, hotel Casa Vicenç, a mitja tarda.....	263
33. La Pobleta de Bellveí, a casa de la Bet, quasi de nit.....	275
34. Casa de la Bet, Pobleta de Bellveí, a la nit.....	283
35. Casa de la Bet, al matí del dia següent.....	289
36. Casa de la Bet, a mig matí.....	299
37. Camí de Tremp, anant a declarar a la comissaria dels Mossos.....	307
38. Un parell de dies després, a la tarda, en un tast de vins i formatges en un celler de la Conca de Tremp.....	313
39. Un parell de dies després, coll del Triador, Vall Fosca, cap al migdia.....	319
Epíleg. Un parell de dies abans a Haifa, casa de la Leah, cap al migdia.....	323
Agraïments.....	327

PRÒLEG

Aquesta és una novel·la totalment de ficció. Qualsevol semblança amb noms, persones i societats reals és pura coincidència, lluny del que realment es vol explicar, i que per la seva duresa precisament s'ha de respectar. Així, doncs, formen part de la imaginació de l'autor i en cap cas de situacions reals. S'inicia durant la Segona Guerra Mundial, als Pirineus, fins arribar als nostres dies, sobretot als dos Pallars, però també a l'Alta Ribagorça, l'Alt Urgell, la Vall d'Aran i Andorra. Parla del fenomen dels passadors i els guies de muntanya, molts antics contrabandistes, pastors i republicans exiliats entre fronteres, la majoria coneixedors de camins i passos de muntanya que varen fer servir per traslladar persones d'una banda a l'altra de la frontera.

Es tracta d'uns fets força estudiats i documentats per part de nombrosos historiadors de la matèria. La principal motivació és relatar i donar a conèixer una activitat que va tenir un paper molt important en el salvament de molta gent durant la Segona Guerra Mundial, però també abans, durant el final de la Guerra Civil Espanyola, moment en què molts republicans varen haver de fugir a través de les muntanyes cap a França i també cap a Andorra.

La principal activitat per part dels passadors, també anomenats *passeurs*, era situar a l'altre costat de la frontera, a Espanya, militars aliats. Molts eren pilots, però també oficials de diferents exèrcits que o bé fugien de països ocupats —és el cas dels polonesos—, o bé volien retornar a les seves unitats un cop abatudes les seves ae-

ronaus sobre territori enemic, bàsicament sobre la França ocupada. Per mirar de recuperar-los, el Govern britànic s'havia encarregat d'organitzar xarxes d'ajuda i fugida, la majoria de vegades amb força èxit. Malgrat això, algunes d'aquestes xarxes, i les baules que les componien, varen ser capturades, desmantellades, i molts dels seus membres executats o enviats a camps d'extermini. No es pot negar que varen tenir un paper fonamental en l'alliberament i recuperació de molts militars, però també de civils que havien fugit, amagats en territoris envaïts per l'exèrcit alemany i pels seus aliats.

Un capítol especialment rellevant és el pas pel Pirineu de membres del poble jueu, un col·lectiu especialment vulnerable i compost per milers i milers d'homes, dones i criatures que fugien de les urpes del nazisme i del seu destí més cruel i funest, la deportació i la mort un cop internats als camps d'extermini. Aquestes persones van rebre l'ajuda de xarxes d'evasió similars a les que s'encarregaven dels militars aliats. En altres casos, i d'una manera més improvisada i fruit de la desesperació, s'arriscaven a viatges i travesses que no sempre varen acabar bé. La duresa dels camins, corriols i senders dificultava el viatge de persones poc preparades per creuar la serralada pirinenca. A més, cal sumar-hi la climatologia adversa, extrema fins i tot moltes vegades, que va dificultar el llarg camí a recórrer per arribar a la seva destinació. Molts no ho aconseguïren. Aquelles muntanyes serien la seva tomba.

Tot i així molts ho van aconseguir. Existien xarxes ben organitzades, com la dels germans Sequerra, amb base operativa a Barcelona, que ajudava els seus compatriotes —amb diners, papers, contactes, etc.— a arribar a Portugal, bàsicament a Lisboa. D'allí empenien el viatge cap al continent americà o fins i tot cap a Palestina, aleshores sota control britànic abans que es creés l'estat d'Israel.

Aquests camins cap a la llibertat en cap cas varen ser un camí de roses, ni de bon tros. A les dificultats de la pròpia muntanya i al que suposava la travessa, calia sumar-hi la constant persecució de la gendarmeria fran-

cesa i del mateix exèrcit alemany. Els alemanys fins i tot disposaven d'algunes unitats especialitzades d'alta muntanya, la majoria provinents d'Àustria, compostes per bons franc tiradors, esquiadors i també rastrejadors, ajudats per gossos de la raça pastor alemany entrenats per al seguiment de rastres. Un veritable malson per als fugitius i els seus guies i passadors, que intentaven per tots els mitjans no ser localitzats. Alguns varen ser executats en el mateix lloc on els interceptaren. A d'altres, un cop capturats, els esperava un altre destí. Morir lluny d'aquells cims, iniciant un altre viatge, una ruta infernal amb ferrocarril fins arribar als terribles camps d'extermini situats a Polònia, Àustria i Alemanya.

Les autoritats alemanyes oferien sucoses recompenses per capturar els militars i jueus fugitius. Aquest fet alimentava la cobdícia d'alguns civils, que no dubtaven a denunciar veïns col·laboradors, que tant podien pertànyer a xarxes d'evasió com no. Els delators volien assegurar-se un pròsper futur econòmic, fugint de la misèria o simplement per gaudir d'una millor relació amb les forces ocupants, accions que els garantissin una certa tranquil·litat mentre la guerra seguia el seu curs. Cal destacar que la part més propera a la frontera amb Catalunya i Espanya era el territori administrat pel govern col·laboracionista de Vichy liderat pel general Pétain, rendit als desitjos i ordres del poder nazi, encapçalat pel seu *führer*, Adolf Hitler.

A més de les possibles denúncies per part de veïns —o fins i tot de familiars moguts per gelosies i rancúnies— cal afegir que el pas de persones per les muntanyes movia molts diners en una època de misèria i d'escassetat total. La majoria d'aquestes quantitats les pagaven xarxes d'evasió organitzades pels governs aliats —principalment el britànic— i organitzacions de suport al poble jueu, que s'encarregaven de distribuir importants quantitats de recursos econòmics a les diferents baules de la xarxa per aconseguir que els fugitius arribessin en bones condicions a la seva destinació final. Altres, no tan afortunats, s'havien de costejar el viatge pel seu compte —com per exemple

alguns membres del col·lectiu jueu o francesos fugitius del règim col·laboracionista—; per fer-ho, pagaven amb or, joies o béns valuosos que molts cops portaven amagats a sobre, sota la roba. Això incrementava encara més el perill del viatge, sobretot si algú descobria o s'ensumava el que duien.

La soledat de la muntanya, les condicions climatològiques extremes i la cobdícia desmesurada d'alguns passadors —tot s'ha de dir, una minoria— va crear l'ambient propici per generar situacions extremes, que desgraciadament varen degenerar en el robatori de diners, l'espoli de joies, però també en l'abandonament dels refugiats a la seva sort. En d'altres casos, els lliuraven a les autoritats franceses o alemanyes i algunes vegades —per sort molt poques i aïllades— els mateixos guies mataven els fugitius.

Els que en teoria els havien de portar cap a la llibertat varen convertir-se en els seus botxins per robar-los els pocs o molts béns valuosos que poguessin dur. Una demostració més de la misèria de la pròpia condició humana, que les maleïdes guerres no fan més que posar en relleu. Tot i això, la majoria dels passadors varen actuar correctament. A banda d'actuar pels propis ideals, la majoria cobraven pels seus serveis. Al cap i a la fi arriscaven la seva vida, i per extensió la dels seus familiars si eren detinguts com a col·laboradors de les xarxes d'evasió. Els que fugien, difícilment tornarien al lloc per on varen passar perquè ja eren lliures, s'havien salvat. En canvi, els passadors continuarien vivint al costat dels seus enemics i perseguidors. Una vida plena de perills que també afectava les seves famílies, ja que directament o indirecta posaven en risc vides i patrimoni. Moltes patirien les conseqüències de la repressió i el càstig per col·laborar amb xarxes d'evasió.

Quan la guerra s'acabava, i davant la previsible derrota nazi, el flux de fugitius va fer un gir, i ara eren els oficials alemanys i els col·laboracionistes francesos els que buscaven desesperadament passar el Pirineu i arribar fins a Espanya. Un país que els servia de refugi temporal o

fins i tot definitiu, alhora que de trampolí de sortida cap a altres territoris on amagar-se, lluny del vell continent. Per exemple l'Argentina, on canviaven de nom i començaven una nova vida allunyada dels seus pecats i crims més execrables. Fugien de la justícia dels països aliats i de l'incipient estat d'Israel, que no dubtaria a emprendre'n la cacera durant molts anys sense respectar les fronteres.

Cal dir, i és convenient explicar-ho, que algunes vegades aquestes recerques no varen tenir l'èxit desitjat, i la localització d'aquests fugitius no sempre va culminar amb la seva detenció. Espanya, per posar un exemple, va esdevenir, amb el beneplàcit de les autoritats franquistes, un còmode refugi per a molts d'aquests fugitius. Els nombrosos entrebancs burocràtics i la nul·la o escassa col·laboració de l'aparell de l'Estat espanyol —antic aliat dels règims feixistes alemany i italià— no va contribuir a la seva captura i posterior entrega. Aquesta col·laboració prèvia amb els règims feixistes explicaria la cobertura oficial i la protecció escandalosa que des del principi i durant molts anys es va donar a molts d'aquests assassins, ara revestits d'una pàtina de bons veïns, cultes i agradables, homes de negocis i jubilats encantadors. Tota una farsa.

Deixant de banda aquest aspecte, cal retre un homenatge als homes i dones que varen arriscar la seva vida, cobrant o no, per salvar tots aquells fugitius que buscaven la llibertat lluny de les urpes del nazisme. Pràcticament no en queden de vius, i encara són menys els que al llarg de la seva vida varen explicar la seva experiència.

Tant se val, els silencis de vegades són més expressius que molts fulls de paper. Les experiències personals són la millor novel·la de la vida que a cadascun li ha tocat viure. A ells els devem una part de la nostra història. Segurament allunyada de romanticismes i de grans ideals, però sens dubte carregada de molt valor, d'humanitat i d'estima en la lluita per aconseguir la llibertat, un fenomen vinculat al territori pirenaic, que no sempre ha estat degudament reconegut ni valorat amb tota la seva importància. Ser-

veixi aquesta novel·la per retre homenatge als camins de la llibertat i als homes i dones que els varen fer possible amb el seu esforç i sacrifici personal.

El ramat és molt valuós, molt important, però sense un bon pastor no arribarà enlloc.

PREFACI

L'observa amb atenció, després li allarga la mà per correspondre a la salutació que el nouvingut li ofereix. L'encaixada és forta, amb energia, d'aquelles que li agrada fer a les visites, per sorprendre-les d'entrada, marcar territori i deixar clar que ell no és cap "tita freda". D'això no tardarà a adonar-se'n, es diu a si mateix, i allò només és l'aperitiu de qui encara no coneix el seu caràcter dur, sec i combatiu.

El convidat se'l mira també amb atenció. Amb aquells ulls profunds, d'un blau intens, preparats per veure i entendre més enllà de mirades superficials o de simple compromís. Li dedica un somriure que pretén ser franc i amistós però que al seu amfitrió li provoca l'aparició d'un núvol de dubtes dins del seu enrevessat i vell cervell.

Està sorprès per l'aparició d'aquell home a qui li posa uns cinquanta anys, potser una mica més. Un paio alt, de forta complexió i cabells negres tallats ben curts, un que la seva "nena" li vol presentar. Ell, tothom ho sap, és home de poques visites, i aquella que ara mateix té al davant el preocupa, alguna cosa veu en el rostre del convidat que no li acaba de fer el pes. Intenta treure's aquell pensament del damunt i correspondre educadament a la visita, no vol fer enfadar la noia, que ara se'ls mira tots dos força encuriosida, fins i tot amb un cert posat divertit, asseguda al mig de l'antic menjador, gaudint de l'escena que acaba de provocar amb la presentació d'aquell amic, i que sens dubte la diverteix. De nou un creuament de mirades amb aquell individu i automàticament una

descàrrega elèctrica li recorre l'espina de dalt a baix. Creu haver vist darrere d'aquells ulls i del rostre tranquil i serà una ombra amagada, la d'un perill imminent.

A la vall, els veïns de vegades el tracten una mica de bruixot, i no s'amaguen de dir-li-ho. Potser per això aquella llambregada ha cobrat sentit i ha pogut veure al darrere la màscara que de vegades tots portem, i de com el mal adopta moltes i variades formes per presentar-se. Al darrere d'aquella mirada hi pot detectar que aquell home coneix l'ombra de la mort, però no de la mort sobtada ni natural de familiars o amics, no, la que ell detecta és aquella en què un participa, com a personatge principal, on hi tens un paper actiu. Sap de què es tracta, també ell l'ha viscut i creu que la pot reconèixer quan s'hi ha d'enfrontar, encara que aquesta es vesteixi de simple visita de cortesia.

S'asseu tot convidant amb un gest el nouvingut a fer el mateix en una de les butaques que té al seu davant. Vol recuperar aire, temps. Necessita pensar, raonar quin serà el següent pas mentre el seu vell cos de pastor jubilat es tensa. Són molts anys de vigilar i d'anar amb compte. Ara, tot i la seva avançada edat no baixarà la guàrdia, s'hi juga molt, i a més allí hi ha la seva neboda, la que ha de protegir de qualsevol mal, encara que aquest es disfressi i s'amagui al darrere d'un estudiant somriure.

No pot evitar que els seus pensaments retrocedeixin en el túnel del temps, fins molts anys enrere, quan ell era molt jove. Un pobre somiatruïtes carregat d'ideals i bones intencions, amagades sota la carcassa d'un pobre pastor d'ovelles. Certament era un xicot bellugadís, fins i tot agosarat, just quan començava a remenar el ramat dels de casa seva. Totalment aliens a les seves veritables intencions, no l'haguessin entès, i pitjor encara, no li ho haguessin permès. Han passat molts anys i tot va anar molt ràpid, però mai s'ha oblidat d'aquell dia i de com va estar a punt de provocar un gir de la història, de ben segur amb conseqüències insospitades a la seva vida, i segurament en la de molts, molts altres.

Amb l'excusa d'una sortida per anar a caçar va desaparèixer de casa i es va passar un parell de dies amagat al mig de la muntanya, a recer d'una vella cabana de pastors. Esperava el seu objectiu, ansiós per trobar-lo de cara i engegar-li un tret que l'enviés a l'infern, allí on es mereixia anar per tot el que havia fet i que ni ell ni molts altres li podrien perdonar mentre visquessin en aquest món. El màuser que portava potser no estava en les millors condicions. Qui sap si en el moment decidí li fallaria, era un risc, tot i així ho volia intentar. Només tindria una oportunitat, no la podia desaprofitar. Si fallava seria ell la presa, l'acaçarien com a un animal. A primera hora del segon dia es va internar en la boscana, va avançar sigil·losament, seguint el curs del riu que baixava valent i anava regalant frescor als arbres i a tota la natura que l'envoltava, exuberant, esclatant i creixent al seu pas alegre i sorollós. Confia en el seu coneixement de les muntanyes i en l'abric del bosc per poder disparar sense que el localitzessin, després fugiria riu amunt, creuant el port que coronava els cims de la vall. Tota una rateta si finalment el localitzaven i li feien pagar la seva gosadia. En faria una de molt grossa si aconseguia el seu objectiu.

Era jove, no tenia por, només ganes de disparar i acabar amb ell. Sabia que si l'atrapaven el matarien, estava segur que li dispararien allí on el trobessin. Més d'un cop havia pensat que no tindria oportunitat d'escapar-se, tampoc d'un judici just, no en aquells moments de la història, no pas en el país de la mentida. Es va apostar darrere unes roques, al peu d'un pi molt alt, protegit per una vegetació molt espessa que amagava el seu esprimitxat cos. Ara, estirat a terra i apuntant amb aquell fusell a un punt indeterminat, estava preparat per caçar. Es va esperar unes quantes hores, estava clar que ell matava, però el seu objectiu no. El temps anava passant lentament mentre un sol calent i rialler anava guanyant alçada a l'horitzó. Allí, sol i en silenci, podia escoltar el cant d'ocells i també els estranys sorolls que genera un bosc viu, natura en moviment interpretant harmoniosament i

ahora salvatge el seu concert particular. Arribava tard, o simplement aquell dia no vindria? Mentre es feia aquestes preguntes el seu nerviosisme anava en augment. La tensió i els nervis li anaven agarrotant els músculs, i ell era conscient que l'espera i el temps allí ajupit perjudicaven els seus reflexos. Se'n sortiria o només era el deliri d'un ximple, un que potser tot plegat no sabia ben bé el que es feia? Es repetia aquestes preguntes i al mateix temps es donava la resposta en silenci. Ja era allí, ara no podia tornar enrere, la seva missió estava a punt de finalitzar, ben mirat només era qüestió de paciència, i també de no errar el tret que havia de fer, si no, estava llest. Va sentir una remor diferent, una que no venia del riu, soroll de passes que semblava sortir d'un caminet proper, va calcular que la fressa provenia d'un grup no gaire nombrós de gent, persones que avançant per la boscana s'estaven acostant ràpidament on era ell. Gotes de suor li regalimaven pel front i li impedien veure amb claredat, seguia inquiet i nerviós, mentre s'aferrava amb força al vell fusell. El seu ull bo mirava de no perdre de vista la trajectòria imaginària del punt de mira, una creueta de ferro que buscava entre els arbres veure aparèixer la presa, el seu maleït objectiu.

Recordava perfectament aquell moment, també la seqüència de com tot es va precipitar, i això que només varen ser un parell de segons, uns instants que després, i durant molts anys, li varen semblar eterns. De sobte, va poder sentir sorolls a la seva esquena, uns d'estrany, com si algú avancés corrent i amb força cap a ell. No hi va poder fer res, va girar-se i va reaccionar instintivament, amb el seu instint de supervivència, aquell que ens manté vius en moments difícils. El dit va prémer el gallet, i un únic tret va escampar el seu espetec pel fons de la vall, fent que primer els ocells i després el bosc es quedessin muts per uns instants. Al cap d'uns segons de calma estranya, tot va canviar i tot varen ser crits, renecs i corredisses cap aquí i cap allà per part d'aquella estranya comitiva que, amb rapidesa, s'havia anat acostant cap on era ell. Un seguit de trets a l'aire sense direcció definida varen

ressonar prop del riu, mirant de defensar l'atropellada retirada del seu objectiu. Per desgràcia seva, i un cop més, la bèstia s'havia escapat de la mort.

No havia oblidat mai els ulls d'aquell cérvol, alt, majestuós, amb tota la cornamenta, que se'l mirava amb una mirada glaçada, com si s'hagués quedat petrificat al seu davant. L'animal es mantenia quiet i palplantat, a poca distància d'on era ell. Després d'aquells segons de calma tensa entre home i animal, aquest últim va emprendre una segona carrera boja que li va servir per allunyar-se a tota velocitat del seu davant. Per sort havia fallat i no l'havia tocat. Com a màxim, l'havia espantat, i l'animal ja havia desaparegut entre la boscana, buscant un millor refugi del que, en mal moment, havia triat aquell matí i que havia fet que els seus propòsits se n'anesin en orris. Ara era ell qui sense donar temps a una treva corria esperitat com un dimoni amb ganes de desaparèixer d'aquest món. Si no s'amagava amb rapidesa acabaria caçat com un conill, i el més segur, executat sense cap tipus de miraments. Per desgràcia, havia fallat en l'intent d'assassinar el cabró. Ara, si tenia sort, molta sort, s'escaparia del seu destí més immediat, aquell reservat als que com ell havien fracassat en l'intent d'eliminar-lo.

Havia deixat de ser creient ja feia molts anys, però en aquells moments, mentre s'esmunyia dels seus perseguidors i trescava muntanya amunt, va demanar a "nostro senyor" que el protegís, que l'ajudés a escapar. Per sort les seves súpriques varen ser escoltades i al cap d'unes hores era lluny d'allí, després de despistar els seus perseguidors, uns que semblaven tenir molt d'interès per atrapar el francitador que els acabava de donar un bon ensurt, i també, ben segur, de crear un problema de seguretat al seu cap.

Encara que no fos creient pensava que el bon Déu, aquell cop, l'havia protegit. Estava convençut que hi havia alguna cosa d'humà en l'ésser suprem, si no com s'explica que de vegades l'enganxin despistat o dormint. Com si el mal, sota les seves nombroses formes, cares i personatges, pogués fer en aquest món tants estralls

amb total impunitat, segur i protegit en els seus caus. Només es pot entendre perquè també els malvats tenen un àngel, un que els protegeix. Segurament és un àngel dotat d'ales negres, per distingir-lo dels altres, i que amb el batec de les seves ales dona una capa de protecció i seguretat, una que nosaltres no tindrem mai. El mal juga, i molts cops jugant brut, guanya. Creia fermament que aquest fet provoca que uns éssers mesquins i miserables fan que la major part del món hagi de suportar llargues etapes fosques, tristes, de patiment i de mort, per haver de conviure sota les ordres de personatges que són la viva encarnació del mal. Qui sap si potser era com aquell que ara mateix intuïa que estava prenent un gotet de ratafia al menjador de casa seva.

**EN ALGUN LLOC DEL PIRINEU CATALÀ
PROP DE LA FRONTERA ANDORRANA,
MARÇ DE 1943, CAP AL VESPRE, QUAN EL
SOL S'HA AMAGAT**

Caminen junts, molt junts, units per un sogall que fa la volta a les seves cintures. Ell va davant marcant el pas, lent i feixuc, trepitjant aquella terra molla i fina, i fins i tot de vegades ensopega amb petites clapes de neu caiguda la nit anterior que li dificulten avançar. Després el segueix l'home, al seu darrere la dona i tot seguit la nena. Tanca la comitiva l'altre passador, el pastor pallarès que fa poc que s'ha incorporat al grup. Mentre camina, tot tibant de la corda, pensa que potser no ha estat una bona idea sortir tan aviat de la cabana, just quan es començava a fer fosc. Aquella petita edificació és on han passat el dia amagats, lluny de mirades indiscretes. Aquell ventet, primer fresc i suau, s'ha convertit tot d'una en una ventada dura, seca i glaçada que els ha impedit d'avançar, justament quan el dia s'havia acabat i la foscor els havia de protegir i ell ja es veia avançant per la ruta traçada, guanyant una jornada més de camí.

Si no és el torb —que no ho té del tot clar— se li assembla, i contra aquell maleït vent no hi podran lluitar, i menys amb aquells tres fugitius, poc acostumats a trescar per les muntanyes. El fred es cola entre les peces de roba i et gela l'ànima, fins i tot et fa perdre el coneixement. L'esperit endimoniàt d'aquella forta ventada esmicola els teus millors desitjos d'avançar, de seguir, i et condemna a la mort si no ets capaç de trobar un bon refugi. Un lloc on resguardar-te del fred i de l'aire glaçat que bufa sense control, així és aquell maleït vent de muntanya.

Definitivament, s'ha equivocat volent sortir tan aviat, ha calculat malament la possible evolució d'aquella ventada i per això ha hagut de rectificar. Ha llençat un crit fort a l'aire i ha ordenat al grup que el segueixi, que reculi, que tornen enrere, desfaran el camí fet fins aquell moment i tornaran al malmès refugi de pastors, el que els ha acollit les últimes hores. Allí dins almenys estaran a cobert mentre duri la tempesta. Si volen avançar s'hauran d'esperar, contra la muntanya i la natura no s'hi pot lluitar, tens la partida perduda d'inici, i això ell ho sap molt bé. Fa molts anys que s'arrossega per ports, carenes i cims. Ha fet molts anys de pastor, i també de contrabandista per aquelles contrades i per la major part del Pirineu, movent-se amb facilitat a banda i banda del seu país d'origen, Andorra. De tant en tant gira el cap i observa la família de fugitius. El segueixen amb dificultat i pas insegur. Tot i la cara de desesperació i la mirada fugissera dels seus ulls, no tenen altra sortida que seguir les consignes que els marquen els guies. Allí dalt, i sols al mig d'una tempesta de vent i fred com aquella, serien morts en molt poques hores. El pallarès, seriós, el segueix, i fa un gest amb el cap, confirmant que tot i la dificultat va bé, i que amb ell tancant la comitiva, ningú es quedarà enrere.

La mare i la nena són les que ho porten pitjor. Tot i que s'ajuden l'una a l'altra, està clar que no estan acostumades a caminar per aquells camins ni contrades. Es veu de lluny que són gent de ciutat, poc avesada a aquell tipus de sacrificis. Ni la roba, ni tampoc el calçat que porten, són els més adequats per fer una travessa de muntanya com la que anaven a iniciar. L'andorrà els ha facilitat uns bons parells de mitjons de llana que almenys els escalfaran els peus mentre duri la travessia dels Pirineus. Una aventura a la desesperada per fugir dels alemanys i creuar cap a Espanya, i d'allí cap a la llibertat somiada. L'home tampoc va gaire ben preparat amb aquelles sabates que semblaven haver servit en altres temps segurament per mudar, a joc amb aquell vestit i la camisa blanca que porta. Per sort es tapa amb un abric, que segurament al

seu país d'origen era una bona peça de roba per sortir a passejar els diumenges. Però allí dalt, aquell equipament no és el més adequat per suportar el viatge i la dura caminada que tenen pel davant. Anant bé són tres o quatre dies de caminada nocturna fins aconseguir arribar a un lloc mig segur, i d'allí seguir camí cap a baix, ja dins de territori espanyol, fins a trobar-se amb alguns contactes i mirar que no els agafi la Guàrdia Civil.

Un col·laborador de la xarxa els espera a Sort per ajudar-los a arribar fins a Barcelona. Un cop arribin a la Ciutat Comtal tot serà més fàcil, i una xarxa d'ajuda als jueus dirigida pels germans Sequerra s'encarregarà de fer-los arribar al seu destí final, segurament Amèrica, o potser Palestina. Ell ho ignora, tant li fa. Així els ho va explicar el seu últim contacte francès quan es varen trobar prop d'aquella petita població on la família havia estat amagada més d'una setmana, tot esperant l'arribada d'un guia que els pogués passar a l'altre costat. Per si aquell entrebanc del temps no fos prou complicat, recorda la forta discussió que va mantenir amb el francès pel preu a cobrar per cadascuna de les persones que havia de guiar en aquell viatge. Aquell malparit gavatx hi va afegir un problema més. Un de gros, perquè ell, en Màrio, anomenat el fill de l'andorrà, estava acostumat a treballar sol, i aquell cop seria diferent, i això no li agradava gens. Aquest cop no faria sol el viatge. Hi havia un segon guia que s'unia al grup. Un passador que s'havia quedat atrapat a França feia un parell de dies i havia cercat l'ajuda del contacte francès. El seu grup de passadors, pertanyents a una xarxa especialitzada en passar militars —principalment aviadors aliats— havia caigut en una emboscada, qui sap si fruit de la traïció d'alguna baula de la cadena o simplement havien estat interceptats pels alemanys per casualitat. En definitiva, no havien estat de sort. Si els seus interceptors haguessin estat de la gendarmeria francesa del règim col·laboracionista de Vichy, potser haguessin tingut una oportunitat. Sobretot els passadors, però no hauria estat així per als aviadors, segurament haurien estat lliurats a les autoritats

alemanyes. Les quantitats que pagaven per capturar pilots i militars aliats era força generosa, i era freqüent l'entrega dels presoners per cobrar la recompensa que oferien les tropes nazis. Però no havia estat així, i els homes de la Gestapo no havien tingut miraments en executar tot el grup capturat en el mateix lloc on els havien interceptat. Un avís seriós, un missatge d'escarment adreçat als guies i els col·laboradors de les xarxes d'evasió, com dient que allò no era cap joc del gat i la rata. Si els atrapaven els alemanys, els farien la pell.

Per sort, en Vicenç, que així es deia el guia pallarès, tancava el grup quan varen ser interceptats, i va ser l'únic que va poder escapar, o això deia ell. En Màrio, que n'havia vist de tots els colors arrossegant-se per aquelles valls, no veia del tot clara aquella història i en desconfiava. Creia que la sort és molt escassa, i no sempre les cartes et venen de cara. Aniria amb molt de compte amb el sobtat i imposat company de viatge, la muntanya és molt traïdora i si no vas amb bona companyia pot ser mortal. Potser per això no el perdia de vista, el vigilava discretament, definitivament no se n'acabava de fiar. En aquella feina, si volies sobreviure havies de tenir molt clar amb qui anaves i comparties camí, i ell, fet i fet, preferia anar sense companyia. Se sentia més lliure i sempre anava sol, sobretot després que el fessin fora del grup de contrabandistes vinculat a la seva família. Ell no hi encaixava, i per això s'havia discutit, i fort, amb els seus germans i els amics dels de casa. Ara sobrevivia com podia fora del niu familiar, lluny de la seva protecció però també del seu control. Aquest fet encara l'havia endurit més, li dolia profundament. Tot i així, una cosa sí que la sabia, que acabaria tornant al seu país, i no ho faria amb una mà al davant i l'altra al darrere, això no entrava dins dels seus plans. En aquests pensaments es trobava quan va albirar de nou al mig d'aquella planura la cabana d'on havien sortit feia només unes hores. Es va aturar un moment, al bell mig de la ventada, i va fer un gest amb la mà dirigit als espaordits components de la corrua. Els va demanar que

s'apressessin i acceleressin el pas, i així podrien gaudir de nou de la mínima protecció d'aquella petita construcció ramadera, ara en desús, i per tant un bon lloc on amagar-se almenys unes quantes hores més, les que fessin falta, fins que el torb deixés de bufar.

Dins del seu cap s'amuntegaven els pensaments, el cervell no parava de rutllar mentre els tres membres de la família i finalment en Vicenç, el seu imposat ajudant, accedien de nou a la desmanegada cabana. Un cop tots varen ser dins, arraulits cap al fons de l'estança, va tancar amb dificultats la malmesa porta per tal d'evitar que el fred seguís apunyalant el seu rostre, ferit per fines agulles de gel que buscaven la seva cara, fosca, colrada pel sol i pels durs treballs a l'aire lliure, aquella que reflectia el seu passat més recent, com a pastor de ramats de muntanya i contrabandista ocasional. El cel s'havia anat enfosquant, la nit avançava, ben bé com el color de la seva ànima, que es veia assetjada per un estol de negres pensaments, profunds i foscos, que l'havien envoltat sense remei.

© Jaume Albert Ollé Manuel, 2023
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2023
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: març de 2023
ISBN: 978-84-1303-445-4
DL: L 67-2023
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.